

Strateginen kulttuuri ja Yhdysvaltain voimapolitiikka epätavanomaisessa sodankäynnissä ja sotilaallisissa väliintuloissa

Pekka Sivonen

Abstract

In this article the concepts of political and strategic culture are dealt with, and the main focus is in figuring out how American strategic culture has affected U.S. decision-making in warfare in Vietnam, and in the interventions to Afghanistan and Iraq. In the case of unconventional warfare in Vietnam, the cold war strategic culture of the American decision-making led to extensive commitment to the war and its escalation. The U.S. external security commitments were perceived as an interconnected global network, where weakness to honour one key commitment would jeopardize others. In the U.S.-led intervention operations to Afghanistan since 2001 and to Iraq since 2003 the American decision-making reflected the reliance in western military superiority on the battlefield, which was and is an essential component in the U.S. strategic culture. As a result of the disappointment on these overoptimistic expectations, the intervener has tried to adapt her operations model to the local circumstances.

Aluksi

Miten poliittisen ja strategisen kulttuurin kysymykset liittyvät sotilaallisen voiman hyödyntämiseen ja rajoitteisiin? Seuraavassa tätä käsitellään ensin strategisen kulttuurin käsitettä hyödyntävän tutkimuskirjallisuuden kautta. Sitten käsitellään sitä, miten amerikkalainen kylmän sodan strateginen kulttuuri johti Yhdysvallat ylisitoutumaan Vietnamin sotaan ja johti sotatoimien epäonnistuneeseen eskalaatioon. Lopuksi katsotaan, miten läntisen ja ennen kaikkea amerikkalaisen strategisen kulttuurin usko oman sotilaallisen ylivoiman ratkaisevaan merkitykseen johti ylioptimistisiin odotuksiin menestyksestä Afganistanin ja Irakin interventio-operaatioissa 2000-luvulla. Tämän havaitseminen on johtanut päättäjät sopeuttamaan toimintamalliaan paikallisiin haasteisiin.

Strateginen kulttuuri kansallisen linjanvedon lähteenä

Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa strategisella kulttuurilla tarkoitetaan viime kädessä maan turvallisuuspolitiikassa, voimapolitiikassa ja sotilaallisessa suuntautumisessa vallalla olevaa kansallista politiikan toteuttamisen tapaa tai tyyliä. Tämän identifioinnin pohjalta on ajateltu voitavan tehdä ennusteita valtion toimintamalleista ja selittää tehtyjä ratkaisuja. Käsitettä on käytetty ennen kaikkea vahvojen valtioiden toiminnan selittämisessä, varsinkin voimankäyttöä koskevan päätöksenteon osalta. Tällaiset selitysmallit nojaavat yleensä vahvasti myös valtiojohdon päätöksentekoa koskevaan teoriointiin yleensä, liittyen päättäjien havainnointiin ja havaintojen tulkinnan erityispiirteisiin. Tätä kautta päädytään käsittelemään niitä päätöksenteon rationaalisuuden ehtoja ja rajoitteita, jotka liittyvät laajemmin ottaen kulloiseenkin poliittiseen kulttuuriin, ideologiseen toimintaympäristöön, uskomusjärjestelmiin ja hallitseviin arvoihin.

Tässä mielessä ymmärrettynä strategisen kulttuurin käsitettä käytti ensimmäisenä Jack Snyder sovjetologisessa teoksessaan *Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations* (1976). Snyderin mukaan strateginen kulttuuri on ”puolipysyvä joukko (valtiollisen päätöksenteon) eliitin edustamia uskomuksia, asenteita ja käyttäytymismalleja, jotka ovat sosiaalistuneet erityiseksi ajatusmalliksi” (Snyder 1976, 8). Yitzhak Klein puolestaan määrittelee strategisen kulttuurin ”joukoksi uskomuksia, joita strategisten päätösten tekijöillä on koskien sodankäynnin poliittisia päämääriä ja tehokkaimpia keinoja niiden saavuttamiseksi” (Klein 1991, 3). Näin hän määrittelee strategisen kulttuurin soveltajat päätöksenteossa: ”Ne valtiolliset päättäjät, joilla on vastuu sodan sotilaallisten tavoitteiden asettamisesta ja niiden saavuttamisen keinojen suunnittelusta” (Klein 1991, 12).

Kansallisen turvallisuus- ja voimapolitiittisen ”tyylin” eli toimintatavan käsitettä strategiselle kulttuurille rinnasteisena analyysin välineenä on puolestaan käyttänyt esimerkiksi Colin S. Gray artikkelissaan *National Style in Strategy: The American Example* (1981) ja teoksessaan *Nuclear Strategy and National Style* (1986). Sodankäynnin tapoihin liittyen tätä ilmiötä ovat tarkastelleet esimerkiksi Nathan Leites teoksessaan *Soviet Style in War* (1982) ja Russell Weigley teoksessaan *American Way of War* (1973). Strategista kulttuuria käytetään kansallisen turvallisuuspolitiikan selittäjänä muun muassa Peter J. Katzensteinin toimittamassa teoksessa *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics* (1996).

Colin S. Grayn määritelmän mukaan strateginen kulttuuri muodostaa sen historiallisista kokemuksista ammentavan käsitteellisen ja normatiivisen ympäristön, jossa valtiollista keskustelua noudatettavasta strategiasta käydään (Gray 1986, 36-37). Tässä artikkelissa kiinnostuksen kohteena on strategisen

kulttuurin rooli paikallisesti ja mittasuhteiltaan rajoitetun voimankäytön tilanteissa, sotilaallisessa asioihin puuttumisessa. Siinä miten tämä vaikuttaa poliittisten tavoitteiden määrittelyyn, strategiaan ja keinojen valintaan. Sotilaallisen painostuksen ja interventoiden menestys mitataan dynaamisissa tilanteissa: vastustaja sopeutuu haasteisiin vaihtamalla reagoimallejaan ja toimintatapojaan, kriisitilanteen voimankäyttöympäristö on ulkopuolelta tulevalle voimankäyttäjälle vieras, ja muuttuvat tilanteet edellyttävät jatkuvaa kokemuksista oppimista. Mikään ei takaa valitun strategian tai keinojen menestystä. Asetetut poliittiset päämäärät ja operaatioympäristön käytännön haasteet lomittuvat tavalla, joka saa helposti aikaan ristiriitoja niiden välillä. Tämä voimatoimien poliittisen ja strategis-operatiivisen tason yhteensovittamisen haaste on siinä, voidaanko kulloinenkin poliittinen tavoite saavuttaa tilanteessa valittujen sotilaallisten tavoitteiden saavuttamisen kautta. Poliittisten tavoitteiden ja käytettävien keinojen välinen suhde jäsentää kriisipäätöksenteon rationaalisuuden ehdot ja sitä kautta strategisen kulttuurin vaikutusroolin. Tältä pohjalta tulkitaan muuttuvia tilanteita ja rakennetaan teoriaa vastustajasta (Klein 1991, 6). Voimankäyttötilanteessa noudatettavan strategian menestyksellisyyttä mittaa onnistuminen sotilaallisten keinojen ja poliittisten päämäärien yhteensovittamisessa. Barry Posen nimittää tätä ”poliittis-sotilaalliseksi integraatioksi” (Posen 1985, 25). Yitzhak Klein kutsuu sitä puolestaan ”strategiseksi integraatioksi”, ja vastaavasti strategian ylintä tasoa ”sotilaallis-poliittiseksi doktriiniksi” (Klein 1991, 10).

Kiinnostus strategisen kulttuurin käsitteen soveltamiseen voimapolitiikan tutkimuksessa on vaihdellut, suosion ollessa korkeimmillaan kylmän sodan aikana. Tähän vaikutti ennen kaikkea kylmän sodan luonne kahden kilpailevan maailmankäsityksen vastakkainolona. Vastakkainolon jyrkkyys ja kattavuus nähtiin nimenomaan kahden strategisen kulttuurin kohtaamisena. Tuon asetelman purkautuminen synnytti monimuotoisemman maailman jossa strategisen kulttuurin selitysvoiman ensin tulkittiin heikentyneen (esim. Lebow & Risse-Kappen 1995). Kulttuuriset selitysmallit ovat sittemmin kuitenkin nostaneet suosiotaan konstruktivistisen tutkimusotteen vahvistumisen myötä. Tämän tuloksena strategisen ja organisatorisen kulttuurin käsitteet ja käsitys valtioiden sisäisten olosuhteiden keskeisestä roolista ulkopoliittisessa suuntautumisessa ovat uudelleen vahvistuneet tutkimuksessa (Lantis 2002, 96–98; Hopf 1998; Hudson 1997; Lapid & Kratochwil 1996). Tämän ohella kulttuurin käsitteen toi uudella tavalla selittäväksi tekijänä mukaan kansainvälisen politiikan tutkimukseen Samuel P. Huntington ”sivilisaatioiden törmäyksen” tulkintamallilaan (Huntington 1996).

Strategisen kulttuurin määrittelystä ja sen merkityksestä turvallisuuspolitiikan muovaajana vallitsee kuitenkin merkittäviä erimielisyyksiä. John S.

Duffield on peräänkuuluttanut käsitteikäytännön selkiyttämistä ja tämän ilmiön parempaa ymmärtämistä vertailevan politiikantutkimuksen keinoin, tapaustutkimustulosten kumuloitumisen kautta (Duffield 1999, 792). Joka tapauksessa suurin osa strategista kulttuuria tulkintamalliansa avainkäsitteenä käyttävästä kansainvälisen politiikan tutkimuksesta korostaa vertailevan politiikantutkimusotteen tärkeyttä, ja painottaa valtiollisten käyttäytymismallien jatkuvuutta. Päätöksentekijöiden uudet sukupolvet sosiaalistuvat vallitseviin arvoihin ja uskomusjärjestelmiin, jotka ankkuroituvat valtion historiallisiin kokemuksiin. Tästä syntyy kollektiivinen tietoisuus, joka on vastustuskykyinen muutospaineille (Eckstein 1988, 796; myös Cruz 2000). Strategisen kulttuurin käsitteen hyödyntäminen valtiollisen turvallisuuspolitiikan tutkimuksessa ei edellytä konstruktivistisen paradigman omaksumista. Sillä voi sen sijaan olla rooli täydentävänä elementtinä esimerkiksi perinteisessä, voimapolitiittista realismia edustavassa tutkimustraditiossa (Desch 1998, 141).

Poliittisen tai strategisen kulttuurin merkitystä päätöksenteon selittäjänä punnittaessa on keskeistä ymmärtää sen vaikutusten rajat. Kulttuurisiin tekijöihin nojaavat selitykset toimivat täydentävänä osana tutkimuksen kokonaisuutena, eivät dominoivassa roolissa (esim. Elkins & Simeon 1979, 140). Samalla strategisen kulttuurin käsitettä käytetään turvallisuuspolitiikan tutkimuksessa yhä eriytyneemmissä, monasti kapea-alaisissa tulkintamalleissa. Niinpä tutkitaan esimerkiksi sotilaallista kulttuuria, poliittis-sotilaallista kulttuuria, poliittista kulttuuria tai organisatorista kulttuuria. Tämän kaiken tutkimuksen keskeisenä haasteena on uskottava vaikutusten mittaaminen. On kyse siitä, miten paikantaa ja todistaa poliittisen tai strategisen kulttuurin vaikutus yksittäisissä kriiseissä ja päätöksentekotilanteissa (Johnston 1985, 44; myös Gaenslen 1997, 272–273; Lockhart 1999; Wilson 2000).

Strateginen kulttuuri kitkatekijänä: Vietnam

Nyt siirrymme tarkastelemaan strategisen kulttuurin vaikutuksia ennen kaikkea kolmessa epätavanomaisen sodankäynnin tai intervention tapauksessa, joissa Yhdysvallat on ollut toisen osapuolen johtava toimija. Ensin tarkastellaan Yhdysvaltain osallisuutta Vietnamin sodassa. Vietnamin sotahan ei ollut Yhdysvaltain interventio, vaan Yhdysvallat meni Vietnamiin Etelä-Vietnamin hallituksen pyynnöstä. Mutta Vietnamin sodassa Yhdysvallat kohtasi ensimmäisen kerran juuttumisen pitkittyneeseen epätavanomaiseen sotaan. Siitä saadut kokemukset antoivat sellaista oppia, josta on sittemmin ollut hyötyä Afganistanin ja Irakin operaatioissa 2000-luvulla. Puhutaan ennen kaikkea vastassisitoiminnasta (*counterinsurgency operations*) ja kansakunnan rakenta-

misesta (*nation building*). Mutta Yhdysvaltain osallistumista Vietnamin sotaan leimasi myös voimakas sotatoimien eskalaatio vuosien varrella, eskalaatio joka ei lopulta ollut avain menestykseen. Tässä on selkeä ero Afganistanin ja Irakin tapauksiin. Vietnamin sotaan osallistumisen kehittyminen katastrofiksi Yhdysvalloille osoittikin, miten amerikkalainen kylmän sodan strateginen kulttuuri rajoitti päätöksenteon rationaalisuutta. Katsotaan miten.

Olen väitöskirjassani *Ydinasepelote Yhdysvaltain poliittisen vallankäytön muovaajana* käsitellyt Yhdysvaltain Vietnamin sotaan koskenutta päätöksentekoa esimerkkinä maan turvallisuussitoumuspolitiikan aiheuttamista ylilyönneistä (Sivonen 1992, 185–250). Yhdysvallat motivoi Vietnamin sotaan sitoutumisensa ja sotatoimien eskalaation ennen kaikkea turvallisuussitoumustensa yleisen uskottavuuden varjelemisella. Yhdysvaltain globaalien mittasuhteiden turvallisuussitoumukset liittolaisilleen nähtiin ikään kuin keskinäisriippuvaisena verkostona. Päätöksenteon logiikan mukaan jos Etelä-Vietnamille annettu sitoumus olisi petetty, tästä olisi seurannut kerrannaisvaikutuksena Yhdysvaltain luotettavuuden yleinen kyseenalaistaminen. Ei siis ainoastaan niin sanotun dominoteorian maalaama kommunismin eteneminen laajemminkin Kaakkois-Aasiassa, vaan amerikkalaisten turvallisuussitoumusten kyseenalaistuminen ja niiden uskottavuuden heikentyminen myös Yhdysvaltain Euroopassa, Lähi-idässä ja Kaukoidässä ottamien sitoumusten osalta. Siksi Yhdysvallat halusi sitoutua jatkamaan Vietnamin sodassa siitäkin huolimatta, että jo 1960-luvun puolivälissä tuli selväksi ettei sodassa jatkaminen johtaisi Yhdysvaltoja mitenkään määriteltävään voittoon. Sodassa jatkamisen motiiviksi tulikin tappion estäminen, ja tappion estämisen tärkeimmäksi perusteluksi Yhdysvaltain globaalien turvallisuusintressien vaaliminen: maan kansainvälisen maineen ja maan ottamien turvallisuussitoumusten uskottavuuden suojeleminen.

Yhdysvaltain apulaispuolustusministeri John MacNaughton puki tämän logiikan prosenttilaskuksi puolustusministeri Robert S. McNamaralle osoittamassaan, 24.3.1965 päivätyssä muistiossa. Siinä määriteltiin Yhdysvaltain tavoitteet Vietnamin sodassa seuraavasti:

- ”70% -- välttää häpeällinen Yhdysvaltain tappio (maineellemme turvallisuustakuiden antajana),
 - 20% -- pitää Etelä-Vietnamin alue Kiinan ulottumattomissa,
 - 10% -- mahdollistaa Etelä-Vietnamin kansalle parempi, vapaampi elämä.”
- (*Pentagon Papers*, Vol. III, 695)

Tämä logiikka kumpusi paitsi kylmän sodan aikaisen globaalin vastakkainolon totaalisuudesta, myös Yhdysvaltain Korean sodassa 1950–1953 saamista kokemuksista. Siellä Yhdysvaltain ehdoton valmius pysäyttää Kiinan ja Neuvostoliiton tukema Pohjois-Korean hyökkäys etelään oli palkittu loistavalla menestyk-

sellä. Tuloksena Yhdysvaltain noudattama kommunismin patoamisen politiikka (*containment*) sai entistä sotilaallisemman patoamisen sisällön. Yhdysvalloista tuli sittemmin Vietnamin tavallaan Korean sodassa menestymisensä vanki. Koreassa Yhdysvallat ei joutunut epätavanomaisen sodankäynnin tilanteeseen, eikä siksi menestys Koreassa ennakoitukaan menestystä Vietnamin.

Korean sodasta alkoi Yhdysvaltain turvallisuuspolitiikan määrittelyssä teorian ja toimintamallin rakentaminen ”rajoitetusta sodasta”. Tätä toimintamallia yritettiin soveltaa Vietnamin sotaan osallistumiseen. Ongelmaksi tuli kuitenkin menestymisen vaikeus itse sotatoimissa, sodan pitkittyminen ja eskalaatio. Keskeinen rajoitetun sodan teoreetikko oli Robert E. Osgood, joka arvioi Vietnamin sodan eskalaation vuosia jälkikäteen vuonna 1979 seuraavasti: ”Järkeilynä oli että minkä tahansa maan menettäminen kommunismille ei merkitsisi ainoastaan uhkaa muille maille tuolla alueella, vaan myös uhkaa elintärkeille Yhdysvaltain eduille kaikkialla Kaukoidässä ja jopa Lähi-idässä ja Euroopassa” (Osgood 1979, 34). Saman logiikan puki sanoiksi TV-haastattelussaan 11.7.1965 Yhdysvaltain ulkoministeri Dean Rusk. Hän maalaili mitä seuraamuksia Yhdysvaltain nopeasta vetäytymisestä Vietnamin olisi: ”(...) kuvitelkaa että meidän 41 tai 42 muuta liittolaistamme alkaisivat kyseenalaistaa Yhdysvaltain turvallisuustakuut? (...) ajatelkaa että olisitte länsiberliiniläisiä ja toteaisitte etteivät nämä takuut ole paljontakaan arvoisia?” (*Department of State Bulletin*, 1 August 1965, 188–189).

Presidentti Lyndon B. Johnson ja puolustusministeri Robert S. McNamara päätyivät saman vuoden lopulla keskustelussaan siihen johtopäätökseen, etteivät minkäänlaiset amerikkalaiset sotapönnistelut varmista voittoa Vietnamin (Berman 1989, 12). Siitä huolimatta Yhdysvaltain läsnäolo Etelä-Vietnamin kasvoi tuon ajankohdan 184.000 sotilaasta vuoden 1969 keväällä lakipisteesensä, 541.000 sotilaaseen. Tuolloin oli kulunut runsas vuosi amerikkalaisen sotaoptimismin murentaneesta Pohjois-Vietnamin ja FNL:n Tet-hyökkäyksestä kohteisiin Etelä-Vietnamin.

Amerikkalaisten tappioiden kasvun myötä Yhdysvaltain alkuperäiset Vietnamin sodan eskalaation viestintätavoitteet olivat siis muuttuneet *tappioiden kestämisen viestinnäksi*. Bruce W. Jentleson tiivistää tämän asian seuraavasti: ”Sikäli kuin on kyse sotilaallisen voiman poliittisesta hyödyntämisestä, yksi harvoista yksimielisyyksistä Vietnamin sotaa koskevassa kirjallisuudessa on se, että Yhdysvallat ei taistellut voittoakseen” (Jentleson 1987, 677). Samalla on kuitenkin muistettava, että amerikkalaiset päätöksentekijät toki dramatisoivat ja yksinkertaistivat julkisuudessa niitä seuraamuksia, joita Yhdysvalloille olisi tuolloin voinut koitua nopeasta vetäytymisestä ja tappiosta Vietnamin. Haluttiin kansainvälistä vaikuttamista, kansalaismielipiteen ohjailua ja republikaanisen opposition rauhoittamista.

Mutta tämän artikkelin kannalta oleellista on, että tässä kaikessa näkyi amerikkalaisen strategisen kulttuurin vaikutus. Nimenomaan kriisipäätöksenteon rationaalisuuden rajoittajana ja suboptimaalisten tulosten tuottajana. Ja kuten sanottu, sitä strategista kulttuuria olivat vahvasti muovanneet kylmän sodan totaalaisuus, amerikkalaisen sitoumuspolitiikan globaalit mittasuhteet, patoamispolitiikan sotilaallistuminen ja kokemukset Korean sodasta.

Richard M. Nixon aloitti presidentiksi tultuaan vuonna 1969 Yhdysvaltain asteittaisen vetäytymisen ja sodan ”vietnamisoinnin”. Tälle ei vaihtoehtoja ollutkaan, koska kongressi ei enää olisi muuta sallinut. Vuoden 1972 puolivälissä amerikkalaiset maasotatoimet lopetettiin, vaikka 60.000 sotilasta jätettiin Etelä-Vietnamin joukkojen tukitehtäviin. Vuoden 1973 keväällä saavutettiin aseleposopimus ja Yhdysvaltain taistelujoukot vedettiin pois. Vuoden 1975 alussa Pohjois-Vietnam aloitti massiivisen rintamahyökkäyksen etelään, mikä johti koko Etelä-Vietnamin valtaamiseen saman vuoden huhtikuussa. Epätavanomaisen sodankäynnin sijasta Pohjois-Vietnam siis saavutti ratkaisevan menestyksensä aivan tavanomaisella rintamahyökkäyksellä.

Vietnamin sodasta saadut katkerat kokemukset lamaannuttivat pitkäksi aikaa Yhdysvaltain halukkuuden ryhtyä laajamittaisiin sotilaallisiin voimatoimiin. Vasta kun kylmä sota päättyi ja Saddam Husseinin Irak valtasi Kuwaitin vuonna 1991, tuo Vietnamin kokemusten kuristusote kirposi ja Yhdysvaltain johdolla toteutettiin menestyksekkäs Kuwaitin vapautusoperaatio Persianlahden sodassa. Mutta vuonna 2001 alkaneen Afganistan-operaation ja vuonna 2003 alkaneen Irak-operaation myötä Vietnamin sodan haamut ovat tavallaan, joskin kovin toisenlaisessa ilmiasussa, tulleet takaisin Yhdysvaltoja ja osin sen liittolaisiakin vainoamaan.

Strateginen kulttuuri, Afganistan ja Irak

Afganistan- ja Irak-operaatiot ovat maksaneet pelkästään Yhdysvalloille tähän mennessä yhteensä yli 4000 miljardia dollaria. Silti Yhdysvaltain ja sen liittolaisten menestys niissä on ollut kyseenalainen. Alueita ei ole saatu varsinkaan Afganistanissa pysyvään hallintaan, olojen rauhoittaminen on sujunut tuskallisen hitaasti, ja kansakuntien uudelleen rakentamisen projektit ovat molemmissa maissa pahasti kesken. Korruptio rehoittaa, hyvää hallintokulttuuria ei ole saatu vakiinnutettua ja toimivasta demokratiasta ollaan vielä kaukana. Missä vika?

Jälleen palataan kysymykseen strategisesta kulttuurista. Vietnamin sodan kokemukset epätavanomaisen sodan vaikeudesta jäivät amerikkalaisessa päätöksenteossa taka-alalle, kun mieliä hallitsi 1990-luvun alun häikäisevä voitto Persianlahden sodassa. Kylmän sodan jälkeen suurvaltavastakkainoloon

liittyneet poliittiset esteet voimankäytölle kolmannen maailman kriisitilanteissa vähenivät aivan olennaisesti. Yhdysvaltain suhteellinen voima-asema, varsinkin sotilaallinen, vahvistui ja on nyt nostanut Yhdysvaltain vuotuiset sotilasmenot jo seitsemäsadan miljardin dollarin tasolle. New Yorkin ja Washingtonin jouduttua liikennelentokonein tehtyjen terrori-iskujen kohteiksi vuonna 2001 ja jälkien johdettua Afganistania hallinneeseen Taliban-liikkeeseen Yhdysvallat ryhtyi tilanteessa kootun liittolaisryhmän kanssa maan valtaamiseen johtaviin toimiin vielä saman vuoden lopulla, ja sai tuekseen YK:n turvallisuusneuvoston valtuutuksen. Afganistan vallattiin vuonna 2002. Saddam Husseinin hallitseman Irakin kanssa koettiin välien jääneen Persianlahden sodan jälkeen lopullisesti selvittämättä. Irakin katsottiin rikkovan aseleposopimusta, ylläpitävän kemiallisten aseiden varastoja ja uhmaavan kansainvälistä yhteisöä. Yhdysvaltain johtama interventio johti Irakin valtaamiseen vuonna 2003. Kemiallisten aseiden varastoja ei löydetty.

George W. Bushin hallinto katsoi noissa oloissa mahdolliseksi saavuttaa voitto sekä Afganistanissa että Irakissa. Amerikkalaiseen strategiseen kulttuuriin kuului käsitys maan sotilaallisen ylivoiman ratkaisevasta merkityksestä interventio-operaatioiden menestyksessä. Voitot saavutettiin, mutta niiden sisältö jäi vajavaiseksi: paikallisten hallintojen syrjäyttämisen jälkeen ei seuranutkaan uusien olojen vakiintumisen aikakausi, vaan pitkittyneitä sotilaallisia, poliittisia ja yhteiskunnallisia ongelmia.

Strategisen kulttuurin vaikutusten kannalta asetelman ytimessä on kysymys siitä, missä määrin ja minkä vuoksi Yhdysvallat ja sen liittolaiset näissä konflikteissa ovat harhautuneet luottamaan sotilaallisen ylivoimansa ratkaisevaan merkitykseen voiton varmistajana ja voiton jälkihoidon turvaajana. Hollantilainen professori Rob de Wijk on Haagin Strategian tutkimuslaitoksen (*The Hague Centre for Strategic Studies*) johtaja. Hänen teoksensa *The Art of Military Coercion: Why the West's Military Superiority Scarcely Matters* (2014) pureutuu kysymykseen strategisen kulttuurin roolista tässä vääristymässä. Mikä vähentää näissä oloissa sotilaallisen ylivoiman merkitystä?

Mitä vähemmän poliittiset päättäjät ovat perillä sotilaallisista doktriineista, sitä enemmän he ovat taipuvaisia liioittelemaan sotilaallisen voiman hyödyntämisen mahdollisuuksia. Vastustajan ”irrationaaliseksi” koettu toimintamalli ei välttämättä ole irrationaalinen, vaan voi kertoa vastustajan edustamasta erilaisesta poliittisesta ja strategisesta kulttuurista ja sitä kautta myös erilaisesta sotilaallisesta doktriinista. Interventioihin turvautuvat liberaalit demokratiat ovat taipuvaisia motivoimaan interventioitaan humanitaarisina väliintuloina ja demokratian levittämisenä. Tämä lähtökohta on kiinteästi poliittiseen kulttuuriin sidottu, ja koetaan läntisen maailman ulkopuolella tavallisesti vieraaksi ja usein suorastaan uhaksi. Asiaan vielä kuuluu, että nimenomaan voimakkaat

liberaalit demokratiat ovat olleet taipuvaisia interventioihin. Varsinkin 1990-luvulla vahvistui näkemys siitä, että väestöään terrorisoivat ja ihmisoikeuksia polkevat hallinnot eivät ansaitse koskemattomaa suvereniteettia. Tähän ”*responsibility to protect*” -periaatteeseen nojautuen YK:n turvallisuusneuvosto hyväksyi esimerkiksi Yhdysvaltain johtamat sotatoimet Muammar Gaddafin johtaman Libyan hallituksen syrjäyttämiseksi vuonna 2011. Nato oli perustellut samalla periaatteella ilmasotatoimiaan Slobodan Milosevicin johtamaa Serbiaa vastaan Kosovon suojelemiseksi jo vuonna 1998. (de Wijk 2014, 23–24; humanitaarisen intervention periaatteesta esim. Finnemore 1996)

Yhdysvaltain ja sen tilannekohtaisten liittolaisten toteuttamissa uusimman ajan interventioissa toteuttajien edustaman strategisen kulttuurin voima näkyy valmiudessa toimia, valituissa toimintamalleissa ja toiminnan perustelujen retoriikassa. Sodankäynnin kansalliset perinteet näkyvät sotilaallisen ylivoiman, liikesodankäynnin nopeuden, yhteisoperaatioiden ja alueiden hallintaan ottamisen tärkeyden korostamisessa. Strateginen kulttuuri näkyy myös taipumuksena vähätellä vastustajan toimintamahdollisuuksia, mukaan lukien vastustajan mahdollisuuksia menestyä epäsymmetrisen sodankäynnin keinoin. Edelleen se näkyy teknologisen ylivoiman merkityksen painottamisena. Kohdatut ongelmat ovat puolestaan liittyneet ennen kaikkea Vietnamin sodan jälkeisellä aikakaudella laiminlyötyyn varautumiseen käydä epätavanomaista sotaa kolmannessa maailmassa ja kohdata epäsymmetrisiä keinoja hyödyntävä vastustaja. Sopeutuminen näihin haasteisiin on johtanut vastakumouksellisen sodankäynnin (*counterinsurgency operations*) uudelleen opetteluun, pienten taktisen tason yhteenottojen yleistymiseen, sekä alueiden ja väestön hallinnassa korostuviin valvonnan, etsimisen ja tuhoamisen operaatioihin. Paikallisen väestön ja kulttuurin tuntemus, luottamuksen rakentaminen ja liittolaissuhteet paikallisten aseellisten ryhmittymien kanssa ovat nousseet uuteen arvoon tässä sopeutumisessa. Kokonaistilanteen hallinta onkin edellyttänyt interventiojoukkojen johdolta parempaa ymmärrystä paikallisten olosuhteiden monilukuisista poliittis-sotilaallisista toimijoista (esim. Barry 2017, 143).

Erikoisjoukkojen rooli ja kyky pienten tulivoimaisten yksiköiden hajautuneeseen liikkuvuuteen on korostunut. On alettu puhua verkostosodankäynnistä (*network-centric warfare*). Teknisen, taktisen ja strategisen tason keskinäinen integraatio nähdään tärkeäksi. Sotatoimet halutaan liittää yhteen vastustajan poliittisen eristämisen ja kansakunnan uudelleen rakentamisen (*nation building*) projektien kanssa. Epätavanomaisessa sodankäynnissä korostuu paikallinen poliittinen ulottuvuus ja väestön lojaalisuuden saavuttaminen (”*winning the hearts and minds*”). Mutta kuten sanottu, menestys tällaisessa uudelleensuuntautumisessa on ollut Afganistanissa ja Irakissa sekalaista. Varsinkin Afganistanissa hallitusta vastustavat erilaiset aseelliset ryhmittyvät pitävät hallussaan

suurta osaa maaseudusta, eikä kehityksen suunta näytä positiiviselta. (Esim. de Wijk 2014, 25–27, 294–295)

Niinpä informaatio-operaatioiden merkitys sotilaallisten operaatioiden rinnalla korostuu, ja kulttuurista tietoisuutta paikallisista olosuhteista yritetään parantaa. Tulee saavuttaa edistystä paikallisen hallinnon ja yhteiskunnallisten olosuhteiden kehittämässä. Uskottava poliittinen strategia ja strateginen johtajuus ovat menestyksen edellytyksiä. Interventioissa on keskeistä saavuttaa tasapaino poliittisten tavoitteiden ja sotilaallisten keinojen kesken (esim. Barry 2017, 147–150; Byman & Waxman 2002, 229–230).

Mittasuhteiltaan suppeat ja poliittisilta tavoitteiltaan selkeät interventiot ovat helpompia toteuttaa kuin laajemmat. Intervention oikea ajoittaminen on aivan keskeistä. Neuvotteluyhteys vastustajaan ja todellinen pyrkimys saada aikaan vihollisuudet lopettava poliittinen sopimus auttavat onnistumaan. Hyvänä esimerkkinä tästä oli Naton ilmaoperaatio Kosovon suojelemiseksi Serbiaa vastaan vuonna 1999. Mutta toisaalta laaja operaatio Kuwaitin vapauttamiseksi Irakin vallasta Persianlahden sodalla vuosina 1991–92 oli myös todellinen menestystarina. Sen menestykseen myötävaikutti keskeisesti poliittisen tavoitteen selkeys ja rajallisuus: tavoitteena oli vain Kuwaitin vapauttaminen, ei Saddam Husseinin hallinnon kaataminen tai Irakin alueiden pysyvä valtaaminen.

Menestyksellinen strategia rakentuu tyypillisesti juuri hyvin määritellyille, rajallisille ja myös todellisuudessa saavutettavissa oleville tavoitteille. Menestykselliseen strategiaan kuuluu myös tuntea hyvin vastustajansa. George W. Bushin isä George H.W. Bush määritteli tuolle omalle interventiolleen Persianlahden sodassa rajat aivan toisella tavalla kuin poikansa omilleen Afganistanissa ja Irakissa. Yhdysvaltain poliittisen johdon edustama strateginen kulttuuri muuttui tässä sukupolvelta toiselle. Keskeistä on ymmärtää sotilaallisen voiman hyödyntämisen mahdollisuudet ja kyetä integroimaan strategian poliittinen ja sotilaallinen taso menestyksellisesti yhteen. Maan ylimmän ulkopoliittisen johdon tulee ymmärtää käytettävissä olevien sotilaallisten instrumenttien hyödyntämisen mahdollisuudet. Johdon tulee olla hyvin perillä kansallisesta sotilasstrategiasta. Kotimaisen poliittisen mielipiteen saaminen intervention taakse ja tämän tuen säilyttäminen on interventioon lähdetessä ensiarvoisen tärkeää.

Mitä Rob de Wijk tarkoittaa kirjansa nimessä esiintyvällä väitteellä lännen sotilaallisen ylivoiman vähäisestä merkityksestä sotilaallisen pakottamisen ja interventioiden kohdalla? Tällaiset operaatiot ovat ensinnäkin yleisesti ottaen vaativia. Toisekseen intervention toteuttajaa heikompi vastapuoli voi kyseenalaistaa tuollaisen sotilaallisen ylivoiman turvautumalla itse epäsymmetrisiin vastatoimiin. Kolmanneksi länsi on oppinut välttelemään riskejä, ja lännestä on tullut sisäisesti yhä jakautuneempi. Tämän kehityksen voi arvioida vain voimistuneen Yhdysvaltain nykyisen presidentin Donald J. Trumpin kaudella.

Rob de Wijkin mukaan läntisten johtajien on vaarallista liioitella mahdollisuuksiaan saavuttaa tuloksia sotilaallisella voimalla, jos nämä eivät ole valmiita käyttämään voimaa päättäväisellä ja tilanteen kokonaisvaltaiseen hallintaan integroidulla tavalla. ”Lännen sotilaallisella ylivoimalla on vähäinen merkitys, jos päätöksentekijät eivät tiedä miten käyttää sotilaallista voimaa parhaimmalla mahdollisella tavalla, tai ylipäätensä ollenkaan” (de Wijk 2014, 318).

Lähteet

- Barry, Ben (2017). *Harsh Lessons: Iraq, Afghanistan and the Changing Character of War*. Adelphi Paper 461, London: The International Institute for Strategic Studies.
- Berman, Larry (1989). *Lyndon Johnson's War*. New York, NY: Norton.
- Byman, Daniel & Matthew Waxman (2002). *The Dynamics of Coercion: American Foreign Policy and the Limits of Military Might*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cruz, Consuelo (2000). How Nations Remember Their Pasts and Make Their Futures. *World Politics*, 52(3), 275–312.
- Department of State Bulletin*, 2 August 1965.
- Desch, Michael C. (1998). Culture Clash: Assessing the Importance of Ideas in Security Studies. *International Security*, 23(1), 141–170.
- Duffield, John S., (1999). Political Culture and State Behavior: Why Germany Confounds Neorealism. *International Organization*, 53(4), 765–803.
- Eckstein, Harry (1988). A Culturalist Theory of Political Change. *American Political Science Review*, 82(3), 789–804.
- Elkins, David J. & Richard E.B. Simeon (1979). A Cause in Search of Its Effect, or What Does Political Culture Explain? *Comparative Politics*, 11(2), 127–145.
- Finnemore, Martha (1996). Constructing Norms of Humanitarian Intervention. Teoksessa P. J. Katzenstein (toim.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York, NY: Columbia University Press, 153–185.
- Gaenslen, Fritz (1997). Advancing Cultural Explanations. Teoksessa V. M. Hudson (toim.), *Culture and Foreign Policy*. Boulder, CO: Lynne Rienner, 265–279.
- Gray, Colin S. (1981). National Style in Strategy: The American Example, *International Security*, 6(2), 21–47.
- Gray, Colin S. (1986). *Nuclear Strategy and National Style*. Lanham, MD: Hamilton Press.
- Hopf, Ted (1998). The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security*, 23(1), 171–200.
- Hudson, Valerie M. (1997). (toim.) *Culture and Foreign Policy*. Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Huntington, Samuel P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York, NY: Simon and Schuster.
- Jentleson, Bruce W. (1987). American Commitments in the Third World: Theory vs. Practice. *International Organization*, 41(4), 667–704.
- Johnston, Alastair I. (1995). Thinking about Strategic Culture. *International Security*, 19(4), 32–64.
- Katzenstein, Peter J. (1996). (toim.) *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York, NY: Columbia University Press.
- Klein, Yitzhak (1991). A Theory of Strategic Culture. *Comparative Strategy*, 10(1), 3–23.

- Lantis, Jeffrey S. (2002). Strategic Culture and National Security Policy. *International Studies Review*, 4(3), 87–113.
- Lapid, Yosef & Friedrich Kratochwil (1996) (toim.) *The Return of Culture and Identity in IR Theory*. Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Lebow, Richard Ned & Thomas Risse-Kappen (1995). (toim.) *International Relations Theory and the End of The Cold War*. New York, NY: Columbia University Press.
- Leites, Nathan (1982). *Soviet Style in War*. New York, NY: Crane, Russak.
- Lockhart, Charles (1999). Cultural Contributions to Explaining Institutional Form, Political Change, and Rational Decisions. *Comparative Political Studies*, 32(7), 862–893.
- Osgood, Robert E. (1979). *Limited War Revisited*. Boulder, CO: Westview Press.
- The Pentagon Papers (The Senator Gravel Edition): The Defense Department History of United States Decisionmaking in Vietnam, Vols. I–IV* (1971). Boston, MA: Beacon Press.
- Posen, Barry (1985). *The Sources of Military Doctrine: France, Britain, and Germany Between the World Wars*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Sivonen, Pekka (1992). *Ydinasepelote Yhdysvaltain poliittisen vallankäytön muovaajana*. Väitöskirja. Helsinki: Ulkopoliittinen instituutti.
- Snyder, Jack (1976). *Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*. Santa Monica, CA: RAND Corporation.
- Weigley, Russell (1973). *The American Way of War*. New York, NY: MacMillan.
- de Wijk, Rob (2014). *The Art of Military Coercion: Why the West's Military Superiority Scarcely Matters (2nd edition)*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Wilson, Richard W. (2000). The Many Voices of Political Culture: Assessing Different Approaches. *World Politics*, 52(2), 246–273.